

V I S S Z H A N G.

„A történelmi kép a modern festészetben jóformán egészen hiányzik, már pedig ez az a műfaj, ahol a nemzeti gondolat és a festészet közvetlenül találkozik. A történeti tárgyaknak a modern festészetben mutatkozó hiánya természetes reakciója annak, amit a natürlisztikus történeti képfestés teljes ellaposodásának idején produkált. Színpadlas jeleneteket, fotográfiáknak való beállításokat festettek meg aprólékos hűséggel, amelyeknek végső kifejlődése azután az volt, hogy panorámákat csináltak, a végén pedig panoptikumokban viaszfigurákkal mimetizálták a valóság látszatát. Fiatal koromban láttam a felrobbantott II. Sándor cár viaszfiguráját, amelynek sebeiben emelkedett és süllyedt a vér s ezenfelül valamely belső készülék segítségével még hörgött is. Ezzel szemben meg kellett jönnie a reakciónak. Hogy a modern művészet megalakítja-e majd a maga történeti festészetét, amely természetesen nem lehet a Gartenlaube-ban, vagy a Buch für Allenban reprodukált ilyen ábrázolások folytatása, ez még nagy probléma”. (Klebensberg Kunó gróf cikkéből, Nemzeti Ujság nov. 18.)

*

A Szegedi Napló megemlékezett Juhász Gyulának egy előadásáról (dec. 4.), amelyben a kitűnő költő fölolvasta Csokonainak „Jövedöls az első iskoláról Somogyban” című versét, a következő megjegyzés kíséretében: „Csokonai e versében száz év előtt meglátta azt, aminek szükségességét és megvalósítását — a népiskolai oktatás kiterjesztését — a mai kultúrpolitika kiváló reprezentánsa fölismerte. Ezt a költeményt Klebensberg Kunó gróf albumába dicséret gyanánt lehetne beírni, mint a halhatatlan költő ajánlását”.

*

Hantos Elemér írja egy közép-európai vámunió létesítése érdekében: „... még ha a vámsorompók leépítése gazdaságilag hátrányos volna is, (amint-hogy meggyőződésünk szerint csak előnyös lehetne) — még abban az esetben is nagy nemzeti érdekek követelik, hogy szomszédainkkal szemben a mai természetellenes állapot megszűnjék. Mert nekünk nemcsak gazdasági javakat, hanem szellemi termékeket is kell kivinnünk s amíg az előbbiek útját nem egyengettük, az utóbbiak érdekében sem történhetik semmi. A magyar könyv, a magyar folyóirat, a magyar ujság exportjához ugyanannyi érdekünk fűződik, mint a magyar anyagi termelés fokozásához... Magyarország gazdasági integritásának problémájába itt kapcsolódik bele Magyarország kulturális integritásának kérdése, az egész magyarságot összekötő szellemi kapcsolat létesítésének és kifejlesztésének szükségessége”. (Pesti Napló, dec. 19.)

*

„Fra Angelico lehetetlenomságú freskókkal ékesítette a kolostor rideg falait, Magyar Gyéza cellájában nehéz jogi problémákról írt könyveket, amelyekben, ha van művészet, az a finoman elemző logika művésze. Mily különbség a két térű munkája között és mégis mennyire egy lélek az, amely a kettőt áthatja! Az egyiknek a munkája átszellemült művészet, a másiké átszellemült tudomány. Magyar Gyéza egész élete munkájában ugyanaz a bensőséges, áhitatos odaadás tükröződik, ugyanaz a teljes, szinte extatikus átolvadás tárgyába, és amellet a léleknek ugyanaz a derüje és magából fakadó boldogsága, amely a san-marcoi barát Szűz

Máridit és angyali seregeit olyan meghatóakká teszi. És ugyanaz a rajongás, amelyt a barát képei mutatnak az égi hazáért, tölti el Magyaryt földi hazája iránt. A hazaszeretet magas őrtornyáról kémlelte, hol lehet rá szükség; s ahol ráváró földadatot látott, nyomban rávetette magát teljes erejével . . . Látta, hogy az ország szerencsétlen helyzetén a komoly munka mellett csak a nemzetközi igazságosság érvényre jutása segíthet. Ezért lett előrehaladott korban nemzetközi jogásszá és vált apostolává a nemzetközi biráskodásnak". (Szladičs Károly Magyar Gézáról, Magyar Szemle, 1928 : 275.)

*

Pető Sándor írja Szefföl Gyula Bethlen Gábor-könyvével kapcsolatban: „A királyi magyar területeken jobban állott a protestáns vallás közjogi és tényleges helyzete, mint a katolikus hité a fejedelmi Erdélyben. Bethlen Gábor teljesen korának fia volt abban is, hogy az evangéliumi szabadság eszméje ellenére nem szívesen tűrte a helyét vallástól eltérő protestáns szektákat, a szombatosokat meg éppen üldözte". (Magyarság, dec. 23.)

*

A nemrég elhunyt Hermann Sudermannól megírták a lapok, hogy a könsbergi egyetemen irodalmat és modern filológiát tanult. Ha összedlitanák azoknak a modern íróknak a névsorát, akik az egyetemek filozófiáj fakultásáról mentek irodalmi pályára, a szépirodalom tekintélyes része ebbe a rubrikába kerülne. Hogy csak pár nevet említsünk: Tharaud, Pirandello, Babits, Kosztolányi, Juhász, Tóth Árpád, Oláh Gábor, Schöpplin Aladár stb., stb. (Talán ezt a szempontot is túl lehetne vetni az „egyetemi gondolat" kérdésével kapcsolatban.)

*

A Vox Academica októberi száma írja: „Akik még ma is támadják Klebelsberg Kunó gróf nagyszabású kultúrpolitikáját, különösen a négy egyetem fenntartását, azokra a legenyhébb kifejezés, hogy a tények ismerete nélkül beszélnek. A négy egyetemet, még ha a hallgatók száma nem is tenné indokoltá (pedig nem ez az eset!), meg kell őrizni és fejleszteni kell, mert a budapesti centralizálódás helyett a magyar kulturális élet színeződését jelentik s gócpontokat képeznek az országban, amelyekben a fejlődés szempontjából nagy horderejű törekvések és irányok alakulhatnak ki. Vidéki egyetemeink meg is értették ezt a kultúravívó feladatot s ma már elérték azt, hogy a közlekedésileg és földrajzilag körük tartozó területek az egyetemükben látják a művelődés fényszóróit. A hivatottságnak ilyen felismerése vezette a szegedi egyetem tanárait a Széphalom című folyóirat megindítására".

*

A Grande Revue érdekes párhuzamot von fasizmus és bolsevizmus között: „Mindkettő azzal büszkélkedik, hogy nem liberális. Sőt egyenesen azt mondhatjuk, hogy a szabadságot a parlamentarizált népek bálványának tartják, amit lelkiismeretfurdalás nélkül ledöntenek. Olaszországban nincsenek többé pártok, nincsen általános választójog: csak a fasizmus támasztó tényezői kapnak polgárjogot".

*

„Csodálatos bensőség, szívbemarkoló őszinteség, megrázó közvetlensége sóhajt Tóth Árpád verseiben. Egy sokat szenvedett ember, egy megpróbáltatott:

lélek zsoltáros emelkedettségű élet-panaszai ezek. A leggondosabb stílus hamva ü rajtuk, a magas kultúra muzsikál belőlük. Ismerte az egész világirodalmat, remekszépen ültette át a mi nyelvünkre az idegen költők verseit, amelyek rezonálásra ingerelték az ő finomhúrozatú művészelektét. De megmaradt mindig mélységesen magyarnak. Sosem hódolt a divatnak, a maga módján, magát énekelte mindig. A szenvedő embert, aki a Halál árnyékában jár, de ott is mindig az örökszerűre függeszti szemét. Csendes, magábavonult, kontemplatív és halkszavú költő. Nincs újabb költőnk, akinél a műgond olyan föltétlen zsinórmérték lett volna, mint nála. Verseiben egy finoman kultivált nemes magyar lélek nyilatkozott meg. Tóth Árpád, a tiszta ember és a nemes költő lelkének legritkább kincseit osztogatta szívveretes, muzsikás dalaiban. Végzete tragikusan magyar végzet: a pusztában kiáltónak szava és korai távozása nagy bajtársának. Adynak megrendítően igaz strófáit idézi a szívárvány haláláról. De nálunk csak anekdoteznek és banketteznek az irodalom és művészet dolgairól, kultúriöleányesen ünneplik egymást a hivatalos és illetékes tényezők, míg a magyar lángész, az igazi és az isteni, gyászosan roskad korai sírjába és még jó, ha nem üldözték életében, csak megelégedtek róla! A magyar költészet nagyszerű virágzásának egyik legnagyobb, kétségkívül jeles klasszikusa szállt sirba vele".

*

(A Tóth Árpád nekrológjaiból idézett főntebbi mondatokat szándékosan közöljük forrásmegjelölés nélkül, mert a legkülönbözőbb pártállású napilapokból vettük át őket: annak dokumentálására, hogy ma már a „kettőszakadt” irodalom mindegyik pártján egyforma elismeréssel adóznak a valamikor „nyugatos”-nak bélyegzett Költő emléke előtt.)

*

„A Bástya 1:0-ás váratlan győzelménél csak az a példátlan botrány szenzációsabb, amely a sokáig emlékezetes mérkőzést félbeszakította. A második félidő 39. percéhez közeledett a stopper mutatója. Izzó hangulatban, elkeseredetten biztatta fanatikus közönsége a Ferencvárost, hogy 1:0-ás játék után legalább a ki-egyenlítést sikerüljön megszerezni. Éppen Takács II. vezeti a labdát. Átmegy két emberen, amikor 25 méternyire a kaputól Kronenberger a Bástya balhallija elfautolja. Takács II. jajgatva kap a lábához. Gerő bíró fütyül, de még inteni sem tud, amikor a pálya szélén elhelyezkedett fanatikus nézők egy kis csoportja berohan a pályára. A vezetőjük nekirohan Kronenbergernek, majd a meglepett bíróra támad s arculitti. Leirhatatlan zűrzavar, kavarodás támad a pályán. Nagy tumultus keletkezik a bíró körül, taszigálják, lökdösik egymást a játékosok. Berkessi a bírót inzultált, de most már menekülő fiatalember után veti magát, akit csakhamar markos rendőrkezek között lát viszont a közönség. Senki sem hallja, hogy a bíró felújíja a mérkőzést, csak azt látni, hogy a játékosok az öltöző felé indulnak. A közönség elkeseredése folyton fokozódik. Az öltöző bejáratánál rendőrkordon menti meg a bírót az újabb inzultusoktól”. (Reggel, dec. 10.) — — — (Nem lehet tagadni, hogy sportirodalmunk híjával volna az érdekes témának. Minek akkor regényt írni, propagandát indítani a magyar írók érdekében, ha a sportrovat hetenként rémdrámával tudja mulattatni a nagyérdemű közönséget?)

*

(Irodalmi napihír.) Londonból jelentik dec. 21-i dátummal: London lord-püspöke, aki ez év folyamán töltötte be hetvenedik születésnapját, tegnap egy-

angol középiskolai hockey csapatot vezetett, mint kapitány egy másik középiskola csapata ellen. A mérkőzésnél, amely rendkívül heves iramú volt, a püspök maga mint középcsatár játszott és a sporttudósítók egyhangú megállapítása szerint semmivel sem játszott gyengébben a csapat többi tagjainál, akik közül a legidősebb 19 éves volt. A játék során a püspök három gólt lőtt. (Az Est.)

*

„Véresre verték a Ferencváros játékosait Lisszabonban”. (Új Nemzedék, jan. 8.)

*

„Ady mai tisztelői legnagyobb részét a magyar fajjal legmélyebben együttérző, a magyarság sorsán legigazabban aggódó lelkek közül kerülnek ki”. (Ezt a mondatot Sik Sándor piarista tanár legújabb könyvében — „Gárdonyi, Ady, Prohászka”, 138. l. — olvassuk. A könyvön rajta van az esztergomi egyházmegye és a piarista rend jóváhagyása.)

*

A „holnapos” Oláh Gábor Csokonai-tanulmányát az Akadémia folyóirata, az Irodalomtörténeti Közlemények hozza. Ez is a megváltozott idők jele, de még inkább azzá lesz Oláh Gábor egyik passzusa révén, ahol a „nyugatos” Csokonairól, mint Ady öséről beszél a kitűnő debreceni poéta: „Csokonai halála leszállt a legújabb költőikig. Csak Ady Endrét említhük, aki tudatosan kapcsolta össze sorsát és művészetét Csokonai sorsával és művészetével . . . A vers ziháló formája, a versszakok első és utolsó sorának ismétlődése, a főképzetek megvillantása, a nyugtalan tovaszökellés annyira modern és új értelemben nyugatos, hogy Adyék felé mutató előfutárnak kell tekintenünk. Ady szereti ezt a kifejezést: magunk szerelme; már Csokonainál olvashatjuk A lélek halhatatlanságáról II. részében”. (Irodalomtörténeti Közlemények, 1928:206.)

*

Szcitovszky Béla belügyminiszter nyilatkozatából: „Mi nem bíráljuk el valamely mű irodalmi értékét és ezért nem kooperálunk a kultuszminisztériummal sem. Mert nem akarunk abba a hibába esni, hogy művészeti vagy irodalmi szempontból kritikát gyakoroljon egy rendőri bizottság. Hangsúlyozom azonban, hogy a legnagyobb irodalmi értékkel bíró mű, egy Petőfi-vers is alkalmas lehet arra, hogy előadása rendészeti szempontból kifogásolható legyen”. (Magyarország, dec. 25.)

*

Harsányi Zsolt írja Dezséri Gyuláról, a nemrég elhunyt színésről (Pesti Hírlap, dec. 20.): „Az volt az ő világa, a hajdani Kolozsvár. Hívták a Nemzeti Színházhoz tiszter is, ő bizony nem tudta rászárni magát. Pedig mikor Janovics Jenő, a kolozsvári direktor egyszer felhozta a farsulatát vendégszerepelni, a pesti kritikusok álmélkodva nézték, milyen színészi öserő, milyen misztikusan magyar, milyen meghökkentően tehetséges. De hiába marasztották, ő ment vissza Kolozsvárra, szép Erdélyországba, a huncut és jókedvű muskátlikos közé”.

*

Emlékeznek még a Tótágas esetére? Egy magyar író színpadra vitt egy kiscigafigurát s mivel a figurát nem állította be túlságos rokonszenvesnek, álta-

János fölzúdulást keltett a kisgazdapártban, sőt az egész kisgazdatársadalomban. Azt mondják: egy fecske nem csinál tavaszt. Nos, hát nem egészen így van. Mert ezt az egy szál szinpadí parasztot viszont egy egész osztály a maga legszemélyesebb sérelmének tekintette és nem is nyugodott addig, amíg a „közfelháborodás” erejével le nem söpörte a szinpadról. Ez a „siker” úgy hatott, mint a riadó. Mint első jeladás a további harcra. És hamarosan meg is indult minden oldalról a roham, a dráma és a regény „kellemetlen” alakjai ellen. Az egyház régebbi keletű s bizonyos mértékig érthető érzékenységéről nem beszélek. De jöttek a tanítók és hivatalos lapjukban állandó rovatot nyitottak azoknak az íróknak „megbélyegzésére”, akik könyveikben nem csupán Röck Szilárd-díjra méltó népnevelőt méregettek megrajzolni. Azóta szorgalmasan bújják az új magyar regényeket s ha valahol egy bogaras kántorra vagy tanítóra bukkannak, irgalmatlanul indexre teszik és bojkottálják a „pedagógusokat gyalázó” írókat. Ugyanígy a jegyzők, a rendőrök és az orvosok, akik szintén vétőt emelnek s mingyárt osztálýséremltet emlegetnek, ha valamelyik regényben szereplő jegyző, rendőr vagy orvos nem makulátlan ideálja a polgári erényeknek. Csodálatos, ám így van: az orvosok igen jelentős része még mindig nem bocsátott meg — Molière-nek sem. Egy rendőrtanácsos pedig csak legutóbb tiltakozott „az egész rendőrtisztviselői kar” nevében, legelső modern regényírónk egyik „tendenciózusan bedílitott” rendőr-figurája ellen. Nem is szólva a különböző külföldi követségekről, amelyek „nemzeti alapon” szoktak interveniálni az idegen állampolgárok „kedvezőtlen színben” való feltüntetésé miatt. Talán nem kell külön hangsúlyoznom: micsoda végzetes félreértésből fakadnak mindeme „sérelmek”, vétők és bojkottok. Azt azonban annál inkább alá kell húznom, hogyha ez így megy tovább: az irodalom szabadsága rövidesen illuzóriussá válik Magyarországon. (Kárpáti Aurél cikkéből: Tabu az irodalomban, Pesti Napló nov. 25.)

*

Luttor Ferenc írja Ludwig von Pastor-ról való megemlékezésében (Magyar Kultúra, 1928: 461): „A történetírás mai hitvallása és rendszere szerint a tárgyi-jagosság és elfogulatlanság jelszavával dolgozik . . . Hogy azután a valóságban elfogulatlan, tárgyilagosa történetírás ritka, azt igen könnyű megállapítani, ha az ember csak találomra is fölül egy történelmi munkát”.